

דוד שחר: ירח הדבש ו-
החוב; מחזורה שניה;
חדר, 1976, 260 עמ.

החרות לנפץ אלילים

מאת יונה בחור

רוחה העברית והלועזית ש-
קראתי התחושה שאתה מתנועע
בין הדמויות כבגני-פסלים מתעורר-
רת בעיקר בחלקו הראשון של
הספר, המקדים את מעשה גניבת
הטבעת והדמויות, שלכל אחת
מהן עצמיות מפורשת, נעות גם
הן ומשקפות זו את זו כמראות,
משתנות בזמן, מתרחכות בהלל,
נושמות, מרובות פנים.

מגני-פסלים אנו יוצאים עם
מסר של פרופורציות נכונות -
לא לקחת את עצמנו ואת ה-
אידיאלוגיות שלנו ברצינות גדול-
לה מדי. אנו צופים בקומדיה אנו-
שית, שלוקחים בה חלק גדולים
וקטנים, טובים ורעים, זקנים ו-
צעירים, קפיטליסטים וסוציאליס-
טים, מנצלים ומנוצלים, שונררים
ותורמים. שמואליק והטבעת וה-
דודה סטלה וקתרין הם חלק מן
הקומדיה האנושית. גם הדחף ל-
נפץ אלילים הוא חלק מן הקו-
מדיה האנושית. המבט הכללי -
שלעיתים הוא סקפטי ולעיתים מ-
בוח - אינו פוגע במבט הפרי-
טי, כלומר, בעצמיות וברצינות
של רוב הדמויות. לשון הסיפור
עשירה ופונקציונאלית. במונולוג
גים ובשיחות אין מאמץ לצוד את
לשון הרחוב, והרומנים, הפולנים,
הרוסים, ההודים וה"יקים" - כו-
לם מדברים בלשוננו של דוד
שחר. אין גם מאמץ מכוון לחת
"יריעה חברתית מגוונת של ה-
אוכלוסיה הישראלית"; ועם זאת
מתקבלת אווירה של ארץ-מהגרים,
שעולמות רחוקים משפטים בה
מרפקים זה עם זה. והפערים בין
המליצה הציונית והציונית-סוצי-
יאליסטית לבין המציאות מעורר-
רים שוב ושוב את החושה צנצנת
הדגים שהוכרתי קודם.

יתכן שיש לדוד שחר כשרון
מיוחד לאוניברסאליות; ואין ה-
כוונה לאנושיות סגטימנטלית או
לאנושיות נשגבת. כשרוננו הודס
את הקליפות של המוסכמות החב-
רתיות ושואף להגיע אל החומר
האמיתי שאנשים עשויים ממנו.
ואם הסופר מצליח לגלות חומר
זה, אולי נוכל להתזיר לפחות
חלק ממנו לדרגת מציאות אקטור-
אלית ולפתוח יום אחד לרווחת
את החלונות.

לו לסופר מעין חוטי-אריאדנה. ו-
באמצעותו אין הוא מוציא את
הקורא מהמבוך, אלא מוביל אותו
לסיור ממושך של דגרסיות וכ-
נות-דגרסיות ברחבי גן-הפסלים,
שהקים משברי אבן, שבירי זכור
כית וחלקי מראות, ואולי משברי
הזמן החולף. כשנצא מן הגן
בסופו של דבר, אחרי שדודה
סטלה מתה פתאום (בלי לדעת
מי גנב את הטבעת), נערתו של
הגיבור עזבה אותו ואהובתו ה-
ספרדייה חזרה אל בעלה, לא נדע
כה העיקר - סיפור המתח או
הטויל.

השתמשתי במסאפורה של גן-
הפסלים, כדי לומר, ששחר מק-
דיש לפרשת גיבורו שובר הכלים
רק חלק מתשומת-ליבו. הדמויות
המלוות את שמואליק במישרין
בפרשת הטבעת, כגון הדודה סט-
לה וקתרין, וגם אלו שאינן קשור-
ות בפרשה זו, כגון מירה ורוני,
ההודי, יוספה והוריה, איש העס-
קים שרויטמן וגנהג, הקצב ועוני-
רו, הכרסור והזונה בכיכר-דיז'נ-
גוף, איש הבאר ונערי-המעלית ב-
מלון, "הנשיאים", המשורר שמ-
ריל העצוב ואיש הסוכנות זרח
הדריך, וכן איציק המרושע, שרה
אניט מרטינו די באיון, הסותר
ליאון שפיצמאכר, ליאורה שפיצי-
מאכר, הוריו של שמואליק ואח-
רים, ובמיוחד בני משפחתה של
הדודה סטלה המנומנטאלית -
כל אלה מעוצבים ברבי-פניות, ב-
הרחבת הדעת ובתזמור עשיר של
אמצעי ההבעה. שמונים העמודים
הראשונים של הרומאן - שבהם
אנו מתוודעים אל פרשת מירה
ורוני וילדתם ופוגשים בדודה סט-
לה, המקבלת את פני שמואליק
בזרועות פתוחות ובמונולוג על
החיאוריה והפראקסיס של דת
העבודה - הם ממיטב הפ-

יינו של מי שיודע להפיק מהם
תועלת. כשחברה מאבדת את ה-
חיוניות שלה משתחררת למעלה
הפקרות של צמרת ולמטה -
קנאות, המעקרת את המחשבה
באמצעות מיני סאבו ו"פרות קדו-
נות". ההפקרות והקנאות מהוו-
ות זו את זו - והאדם נחנק
באמצע. והלחץ מעורר פחד ומש-
אלה סמויה לשבור אותו, אפילו
אם מצד עצמו אנו מקבלים את
הערך שנהפך לטאבו. ינסה מי-
שהו ללחוץ לעצמו את הפסוק:
"הלוואי שמדינת ישראל תיהרס",
כדי להוסיף את כוח הטאבו ואת
עירבוביית הרגשות שהוא מעורר.
מדינה שהפכה את עצמה לטאבו
אינה יכולה להצטיין בחירותה או
בתרבותה, וחברה של אלילים ו-
שעירים-לעזאזל מועדת להיעשות
לכלי בידי השלטון, וכל שלטון
שהוא עלול להתפתות לכך.

"ירח הדבש והחוב" הוא ספר
שיש בו מידה של מרי, של עצ-
מיות, של הצורך לנפץ אלילים
- ובצידם ראייה מפוכחת של
המציאות. ובאשר לאלילים, הם
לא השתנו הרבה - וגם היום
דינם להיות מנופצים. אין דבר
גרוע מכפיפת-הגו היומיומית ש-
לנו, לא בפני הגוי, אלא בפני
אלילי-הקיום שלנו: אליל הסר-
פרמקט, אליל הבנק, אליל העי-
רה, אליל הצבא, אליל השט-
חים, אליל האומת, אליל השואה.
מרי ופכוונ-דעת דרושים לקיום
בתוך הצנצנת ההרואית של ה-
דגים המלוחים הרוצים להיות ממ-
לכה.

שמואליק גונב מדודת-סבתו,
היא הדודה סטלה, טבעת יהל"ר
מים, שנפלה ארצה בליל הסער-
דה המפוארת שערכה בביתה ל-
מקורביה. הטבעת וכל הכרוך בה
הם "סיפור המתח", וזה משמש

מן הצנצנת - שאז היתה פחות
הרמטית מהיום - באמצעות ה-
פגיעה בטאבו הקניין הפרטי. ו-
זאת ללא שום הצדקה מלבד
עצם ההנאה והחרות והבטלה ש-
הוא עתיד להפיק מן הגניבה. לא
למען האנושות, לא למען עם
ישראל ולא למען המדינה - אלא
למען הנאה, למען Self Assertion.
עצמיותו המיד היתה מוקפת

דוד שחר

איסורים, התחייבויות וכל מיני
"צריך". זו החננות בהפרת
הטאבו לשמה, כדי לטעום הפק-
רות. הוא יצליח. לא ייתפס. ימ-
כור את הטבעת. ישיג את קה-
רין. יקנה לה שמלות. ישכב אי-
הה. ירגיש תיפלות. והטיעון הוא:
איש לא נפגע. הטבעת היא קניינו
של מי שיודע להפיק ממנה תוע-
לת.

נדמה שמכאניזם-ההפקרות כאן
הוא גם זה של טועלי-הצמרת:
הטבעת, או המיליונים, הם קני-

בופקר עם נערה מושכת, היא
קתרין, במלון "הנשיאים" בירוש-
שלים.

נקודת הדמיון בין שמואליק,
גיבור "ירח הדבש והחוב", ובין
רסקולניקוב (ואין זו מליצה, מ-
שום שבפרוזה של דוד שחר יש
סגולות של קלאסיקה) היא בצעי-
רות האינטליגנטית התוססת, ה-
משחוקקת לפרוץ, לשבור כלים
ולתחנסות בעצמיות טהורה. אך
כאן גם מסתיים הדמיון. רסקולני-
קוב הוא צעיר קודר ואינטנסיבי,
עם סכסוכי גפש, על גבול ה-
פירוף, ושמואליק הוא צעיר מפוי-
כת ומבודח, בעל רוח פילוסופית
הקרנית, עין הודרת וכוכר. תי-
אור מעולה, שאינו נופל כמעט
מזה של המספר. כוח-ההתכוונות
בעצמו ובסביבה מהוך ריחוק ש-
בדיחות-הדעת אינם מרפים מ-
שמואליק אפילו ברגעים הנרגשים
ביותר.

המספר מכניס את גיבורו ל-
מחוד-ההפקר של החשא בחברה
הישראלית של סוף שנות ה-50.
השחיתות של אז היתה שחיתות
של אחרי-מלחמת, שחיתות של
מהגרים שבאו מכל קצות העולם
וסתם שחיתות לתיאבון. אבל כל
אלה היו מכוסים ומוסווים תחה
השטיח של הנימוס המקובל, או
של האידיאלוגיה הציונית לזר-
מיה. תמונה חברתית זו החרפה
בעשרים (או שמונה-עשרה) הש-
נים שעברו. ההליך ההסוואה גבר,
והצביעות הקרתנית עם הקנאות
למיני הטאבו החברתיים גדולה
היום לאין שיעור. אנו חיים כמו
בצנצנת דגים מלוחים, שהודבקה
עליה התווית: "זה טוב - זה
שלנו", ואין מנוס מן ההרגשה,
שלא הדג (או ראשו) אשם בריח
הרע העולה ממנו, אלא דווקא
הצנצנת. שמואליק מנסה לצאת

"ירח הדבש והחוב", הרומאן
הראשון של דוד שחר, שיצא
לאור לפני שמונה-עשרה שנה,
זכה עתה למהדורה שניה שאין
בינה לבין הראשונה אלא כמה
תיקונים קלים. הספר, שהיה בש-
עתו פרי-ביכורים של סופר צעיר
ומבטיח, נשאר חזק וגמיש, מהנה
את החושים כמו יין ישן ומעורר
את המחשבה, והיום, במבט לא-
חור, מתברר, כי הרומאן הראי-
שון של דוד שחר אינו נופל
במאום מן הפרוזה המאוחרת וה-
ידועה יותר ברבים שלו - ה-
טרילוגיה "היכל הכלים השבו-
רים".

"ירח הדבש והחוב" היה לא
רק רומאן-ביכורים מעולה על גזר-
שא החירות האישית, אלא גם
פרשת-דרכים וקריטיקה בחיפוי-
שיו של הסופר אחר כהויות ו-
שורשים שמעבר לחירות זו. כך
או כך, כשרוננו הגדול של דוד
שחר מקופל ברומאן זה, ומאז
ועד היום יוצאים ספריו בזה
אחר זה מדי שנתיים או שלוש,
אחדים תורגמו לשפות שונות ו-
זכו בשבחי הבקורת בחו"ל, אך
אצלנו עדיין לא נתעוררה שום
ועדה לחלוקת פרסי-ביאליק או
פרסי-ברנר או פרטי-ישראל להע-
ניק לו מה שהוענק לכמה וכמה
סופרים שאינם חשובים כמנו.

אמנם הטרילוגיה "היכל הכלים
השבורים" (ואני מקווה שתהיה
לי הזדמנות לכתוב עליה) מהווה
תפנית בכתיבתו של דוד שחר
לעבר המסתורין, אך גם גיבור
הרומאן הריאליסטי שלו, "ירח
הדבש והחוב", הוא שובר כלים
במהותו; מעין רסקולניקוב, המ-
כין את עצמו להפר טאבו הטבוע
עמוק בנפשו. ואם לא רצה זקנה,
הרי זו גניבת טבעת מזקנה (ש-
היא גם דודת-סבתו); ואם לא
כדי לפתח את כשרונותיו לטובת
המין האנושי, הרי זה לפחות
כדי לזכות ב"ירח דבש" קצר ו-